

شاخص‌های بومی امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری جمهوری اسلامی ایران^۱

سیدمحمد موسوی* ، جعفر آهنگران** ، اصغر افتخاری***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۲۲

چکیده

در امنیت اجتماعی نگاه ایجابی در مقابل نگاه سلبی در برقراری امنیت در جامعه قرار دارد به طوری که برخلاف نگاه سلبی که برقراری امنیت در جامعه را فقط از جانب دولت می‌بیند، نگاه ایجابی علاوه بر دولت برای جامعه و گروه‌های متشکل از آن نیز نقش قائل است. ایجاد امنیت مطلوب اجتماعی در یک مقصد گردشگری علاوه بر نقش حمایتی دولت‌ها از جامعه محلی، نیازمند تعامل جامعه میزبان گردشگر با دولت و تعامل گروه‌های هویتی جامعه است. بر اساس گفتمان ایجابی، شاخص‌های بومی امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری جمهوری اسلامی ایران شناسایی و استخراج شده است. تحقیق حاضر کاربردی

۱- این مقاله برگرفته شده از رساله دکتری مدیریت گردشگری در دانشگاه علم و فرهنگ است.

* دانشجوی دکتری مدیریت گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ. s.m.moosavi@outlook.com

** استادیار مدیریت گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ (نویسنده مسئول). ahangaran@usc.ac.ir

*** دانشیار علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع). eftekhari@isu.ac.ir

بوده و دارای رویکردی توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از تکنیک اسنادی-کتابخانه‌ای استفاده شده است و برای تحلیل داده‌ها نیز از نظرسنجی خبرگی با استفاده از پرسشنامه خبرگی بهره برده شده است. به طوری که در این پژوهش پس از شناسایی نظریه‌های سه گانه ایجابی امنیت اجتماعی شده (تأمین اجتماعی، فرهنگ اجتماعی و هویت اجتماعی) شاخص‌های مرتبط با این ابعاد از مفاهیم و نظریه‌های جامعه شناسی گردشگری و امنیت اجتماعی استخراج و در ابعاد سه گانه جانمایی گردید. پس از مطالعه و بررسی اسناد، فهرستی از گزاره‌های مرتبط شناسایی، انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفتند که سرانجام ۸ مؤلفه و ۱۸ شاخص از سه بُعد تأمین اجتماعی، فرهنگ اجتماعی و هویت اجتماعی احصا گردید. شاخص‌های استخراجی می‌توانند ابزاری برای سنجش ظرفیت‌ها و تدوین پیش‌ران‌ها برای آینده امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری ایران باشند.

واژه‌های کلیدی: امنیت، امنیت اجتماعی، گفتمان ایجابی، مقاصد گردشگری، جمهوری اسلامی ایران.

۱- مقدمه

در عرصه گردشگری، امنیت به معنای عام آن اهمیت فراوان دارد؛ زیرا احراز امنیت در عرصه‌های مختلف از جمله اقتصادی، سیاسی، قانونی، اجتماعی، روانی و... بر میزان ورود گردشگران و تمایل آن‌ها به اقامت در کشور میزبان و نیز سفرهای مجدد تأثیرگذار است (حاجی اسماعیلی و کیان پور، ۱۳۹۳: ۶۱). امروزه گردشگران، مقاصدی را برای فعالیت‌های فراغتی انتخاب می‌کنند که امنیت داشته باشد. با توجه به گزارش‌هایی که از حضور گردشگران در مقاصد گردشگری ناامن منتشر شد، در ادبیات دانشگاهی، بر اصطلاحی با عنوان امنیت و گردشگری تأکید جدی شده است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۵). با توجه به این امر، سیاست‌ها در زمینه گردشگری به این سمت معطوف شده تا بتوانند زمینه حضور گردشگران بیشتری را در مقصد فراهم سازند، این

مهم مستلزم ارائه خدمات و امکانات و شرایط ویژه‌ای است، که یکی از این موارد وجود امنیت در حوزه مقصد گردشگری است (ضرابی و زنگنه، ۱۳۸۹). چرا که شواهد تاریخی نیز حاکی از آن است که هر موقع در جامعه‌ای آرامش و امنیت حکمفرما بوده است آن جامعه رو به پیشرفت گذاشته و در سایه این آرامش بسیاری از دستاوردهای علمی بشر رشد و ترقی نموده است (عبدلی و همکاران، ۱۳۹۳).

امنیت اجتماعی به عنوان یکی از حساس‌ترین و مهمترین نوع امنیت، از عناصر اساسی حیات انسانهاست. بدون شک هیچ عنصری برای پیشرفت و توسعه یک جامعه و همچنین شکوفایی استعدادها، مهم‌تر از عنصر امنیت و تأمین آرامش در جامعه نمی‌باشد. امنیت اجتماعی دارای دو معنای ایجابی یعنی وجود احساس رضایت و اطمینان خاطر نزد دولت مردان و شهروندان و سلبی یعنی نبود ترس، اجبار و تهدید می‌باشد (محسنی، ۱۳۸۹). در رویکرد ایجابی امنیت، ارتقاء کیفیت زندگی اجتماعی و جلوگیری از عامل تولید ناامنی مورد توجه قرار می‌گیرد؛ برای تولید این نوع رویکرد، نیاز بیشتر به تلاش فکری، علمی و پژوهش است به طوری که در این رویکرد باید شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی از امنیت اجتماعی را شناسایی یا طراحی کنیم که نشانگر وضعیت جدید و مطلوب باشند. ضمن آنکه بسیار کم هزینه‌تر از رویکرد مقابله با تهدید و ناامنی (سلبی) است (مک سوینی، ۱۳۹۰: ۳).

از طرفی با توجه به این‌که فضاهای عمومی مثل مقاصد گردشگری بستری برای رشد جامعه فراهم می‌کنند؛ امنیت اجتماعی و احساس آرامش در این‌گونه فضاها امری انکارناپذیر است. در چنین فضاهایی بستر زندگی و فعالیت شهروندان با توجه به ویژگی‌های افراد و گروه‌های اجتماعی، سنی و جنسی باید بتواند محیط امن و سالم و پایدار را فراهم کند و در دادن احساس آرامش و امنیت به شهروندان نقش بسزایی دارد (گلی، ۱۳۹۰). به طوری که می‌توان گفت حضور گردشگران در یک مقصد، علاوه بر توسعه اقتصاد و تبادلات فرهنگی، بهترین تبلیغ درمورد وجود امنیت در آن منطقه است (برندن، ۲۰۱۶). در واقع برقراری امنیت اجتماعی، با بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان،

رضایت گردشگران و حفاظت از منابع در مقاصد گردشگری، قصد جبران اثرات منفی گردشگری جمعی را دارد و جایگزین‌هایی را ایجاد می‌کند که از نظر اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی پایدار هستند (ادیسون، ۲۰۰۵). این مقاله ضمن مرور پیشینه تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع و مطالعه اسنادی مفاهیم و مبانی نظری مطرح در حوزه جامعه‌شناسی گردشگری و امنیت اجتماعی و در ادامه با اعمال نظر خبرگان، به دنبال پاسخ به این سؤال است که شاخص‌های امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری کدام‌اند؟

۲- پیشینه تحقیق

با بررسی محتوایی منابع موجود آنها را می‌توان به دودسته کلی تقسیم نمود: اول تحقیقاتی که به صورت موضوعی به امنیت اجتماعی پرداخته‌اند و دوم تحقیقاتی که در رابطه با امنیت اجتماعی و گردشگری انجام شده‌اند.

الف: تحقیقاتی که به صورت موضوعی به امنیت اجتماعی پرداخته‌اند. در این پژوهش‌ها صرفاً معنا و نظریه امنیت اجتماعی مورد بررسی بوده و از موضوع گردشگری در آنها نمی‌توان سراغ گرفت. برای مثال می‌توان به موارد زیر اشاره داشت: بوزان نخستین بار اصطلاح امنیت اجتماعی را در کتاب مردم، دولت‌ها و هراس به‌کار برد. او امنیت اجتماعی را [با] قابلیت حفظ الگوهای زبانی، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی مربوط دانسته است در واقع حفظ جنبه‌هایی از زندگی فرد که هویت گروهی به آن تعلق دارد را سامان می‌بخشد (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۴؛ به نقل از نویدنیا، ۱۳۸۵: ۱۳۷).

ویور (۱۹۹۳) در تحقیقی با عنوان هویت، مهاجرت و دستور کار امنیت جدید در اروپا، امنیت اجتماعی را توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی‌اش تحت شرایط تغییر و تهدیدات واقعی و محتمل تعریف می‌کند (Waever, 1993: 23).

آنتونی گیدنز جامعه شناس معاصر در کتاب مبانی جامعه شناسی خود، امنیت اجتماعی را شامل تمهیداتی جهت حفظ زندگی اعضای یک جامعه و سپس حفظ راه و روش زندگی آنان دانسته است (گیدنز، ۱۳۸۳: ۶۷۲).

مولار (۲۰۰۰) در تحقیقی با عنوان امنیت ملی، جامعه‌ای و انسانی، امنیت اجتماعی را مقوله‌ای دانست که افراد و دولت به همراه یکدیگر در تأمین آن سهیم و شریک هستند و روابط دولت و مردم را امری اجتناب ناپذیر دانست. مولار امنیت اجتماعی را عبارت می‌داند از قابلیت حفظ شرایط قابل پذیرش داخلی جهت تکامل الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، انجمن‌ها، مذهب، هویت ملی و رسوم. بدین ترتیب امنیت جوامع آشکارا با امنیت سیاسی پیوند دارد، اما مجزا از آن است.

لات (۲۰۰۴) در تحقیقی با عنوان ایجاد ناامنی: رئالیسم، ساختارگرایی و سیاست امنیتی ما، امنیت اجتماعی را حفظ جان، مال، ناموس و آبروی مردم و تأمین آرامش روحی و روانی آن‌ها تلقی می‌کند.

میران میتار (۱۹۹۶) در تحقیق خود با عنوان ارزیابی امنیت اجتماعی در گذشته و امروز، برای ارزیابی امنیت اجتماعی از مدل سیستماتیک استفاده می‌کند، در این مدل تکیه بر نظریه آناشیسمی کرده است. در تئوری آناشسی اجتماعی از شش متغیر کلان اجتماعی نام می‌برند که عبارتند از جمعیت، اطلاعات، فضا، تکنولوژی سازمان و سطح کیفی زندگی. بنابراین می‌توان این چنین نتیجه گیری کرد که هرگروه اجتماعی اگر از میزان جمعیت، اطلاعات، فضا یا سرزمین، تکنولوژی و سازماندهی بیشتر برخوردار باشد (آنتروپی کمتر) از امنیت اجتماعی بیشتری نسبت به سایر گروه‌ها که بهره کمتری از متغیرهای یادشده دارند، برخوردار است.

همانطور که ملاحظه گردید تحقیقات ذکر شده از حیث موضوعی با تحقیق حاضر متفاوتند چرا که در آنها فقط به مفاهیم و نظریه امنیت اجتماعی پرداخته شده اما موضوع این پژوهش در رابطه با امنیت اجتماعی و گردشگری است.

ب: تحقیقاتی که به امنیت اجتماعی و گردشگری پرداخته‌اند که این تحقیقات به دو صورت تحقیقات انجام شده داخلی و خارجی تقسیم می‌گردند.

تحقیقات گذشته داخلی:

متقی و همکاران (۱۳۹۵) مقاله‌ای با عنوان نقش امنیت در توسعه گردشگری خارجی (نمونه موردی: گردشگران خارجی شهر یزد) انجام دادند، که نتایج این تحقیق بیانگر این است که وجود پلیس ویژه گردشگری در سایتهای گردشگری باعث بالا رفتن امنیت می‌شود اما حضور بسیار زیاد پلیس نتیجه عکس هم می‌دهد و گردشگران احساس ناامنی روانی می‌کنند چرا که احساس می‌کنند جو امنیتی و پلیسی است.

مشکینی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی گردشگران شهری (مطالعه موردی: شهر طرنبه) پرداختند. این پژوهش نشان می‌دهد که بین عواملی مانند: سن، جنسیت، فضاهای عمومی شهر و عملکرد پلیس با احساس امنیت گردشگران رابطه معنی‌داری وجود دارد.

رمضان زاده لسبویی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان توسعه گردشگری در شهرهای ساحلی و امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهر تنکابن) به نقش پلیس و نهادهای مسئول در امنیت اجتماعی مقصد، در سایه توسعه پایدار گردشگری تاکید کرده‌اند.

بخارایی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان امنیت اجتماعی، ضرورتی در ترویج صنعت گردشگری (مطالعه موردی: کلانشهر مشهد) نشان دادند که عملکرد بهینه و به موقع پلیس در هنگام خطر، آموزش نیروهای انسانی متخصص جهت راهنمایی گردشگران و همچنین تبلیغات رسانه‌ای، میزان امنیت اجتماعی گردشگران را افزایش خواهد داد.

عبدلی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان تحلیلی بر میزان احساس امنیت اجتماعی گردشگران شهری (مطالعه موردی: گردشگران داخلی شهر اصفهان) به این نتیجه رسیدند که میزان تحصیلات، سن، سواد، وضعیت تأهل، میزان درآمد، نقش

شاخص‌های بومی امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری ... ۶۳

نیروی انتظامی و رسانه‌ها به مقدار بسیار زیادی بر میزان احساس امنیت اجتماعی گردشگران شهری تأثیر داشته است.

سلیمی سبحان (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان امنیت و توسعه پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهر تهران) به تحلیل توسعه پایدار گردشگری شهر تهران با استفاده از هرم مزلو پرداخت که نتایج پژوهش حاکی از آن است که چهار عامل ضعف سرمایه اجتماعی میزبان و گردشگران، طراحی نامناسب شهر و تراکم جمعیت، عدم ایمنی جانی و عدم نظارت مردمی و انتظامی، در عدم احساس امنیت (اجتماعی) گردشگران شهر تهران تأثیرگذار هستند.

خوشفر و همکاران (۱۳۹۲) تحقیق با عنوان بررسی نقش امنیت اجتماعی در توسعه گردشگری، مورد مطالعه: نقرجگاه‌های استان خراسان جنوبی انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد که رابطه معنی‌داری بین رضایت گردشگران از نقش نیروی انتظامی و احساس امنیت اجتماعی وجود دارد.

حاجی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان بررسی ضرورت ایجاد پلیس گردشگری در شهرهای توریستی، به این نتیجه رسیدند که بایستی با تشکیل پلیس گردشگری از حقوق گردشگران و سیاحان حفاظت کرد، همچنین ایجاد پلیس گردشگری در استان‌های کشور نیز می‌تواند ضریب امنیت جهانگردان را افزایش داده که منافع سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی زیادی را برای کشور در پی دارد.

هزارجریبی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان احساس امنیت اجتماعی از منظر توسعه گردشگری، مشخص کرده است که وجود متغیرهای مربوط به سرمایه اجتماعی (مثل اعتماد گردشگران به ایرانیان، احساس امنیت، احساس همکاری از سوی ایرانیان) از جنبه‌های مهم روابط انسانی است و زمینه ساز مشارکت و همکاری گسترده بین المللی خواهد شد.

ربانی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان نقش پلیس در تأمین امنیت و جذب گردشگری (نمونه موردی: شهر اصفهان) نشان دادند که گردشگران از نحوه

اطلاع‌رسانی پلیس، نظارت پلیس بر عملکرد هتل‌ها، رستوران‌ها و آژانس‌های مسافرتی به عنوان شاخص‌های امنیت اجتماعی و همچنین تراکم زیاد در برخی از مراکز گردشگری، رضایت کمتری داشته‌اند و رابطه بین حضور فیزیکی زیاد پلیس در فضاهای گردشگری و میزان احساس امنیت روانی گردشگران خارجی معنادار نیست.

تحقیقات گذشته خارجی:

کلیکلر^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان پیشگیری از تروریسم در مقاصد گردشگری دریافته‌اند که برای امنیت مقاصد گردشگری مقامات غیرنظامی بیشتر به همکاری و آموزش و ترغیب می‌پردازند، در حالی که نیروهای امنیتی به اقدامات عملی در این حوزه اعتقاد دارند.

احمد شمیم و مظفر (۲۰۱۴) در تحقیق خود با عنوان تأثیر منازعه در جریان گردشگری و توزیع فضایی گردشگران در دره کشمیر، ناآرامی و خشونت در جامو و کشمیر از سال ۱۹۸۹ را عامل تهدیدی برای پایداری صنعت گردشگری این منطقه و کاهش چشمگیر تعداد گردشگران دانسته‌اند.

مسومبو^۲ (۲۰۰۹) در تحقیق خود با عنوان جرم و جنایت توریسم، ایمنی و امنیت در شهرداری منطقه اوملهوتوز، ناآگاهی ناشی از عدم آموزش جامعه میزبان و مقامات محلی درباره فعالیت‌ها، قوانین و سیاست‌ها در زمینه گردشگری را عامل ناامنی و جرم علیه گردشگران می‌دانند.

استینر^۳ (۲۰۰۶) به وضعیت گردشگری در کشورهای عربی از جمله مصر اشاره می‌کند که با وجود جاذبه‌های فراوان نتوانسته‌اند به نحو مطلوبی درآمدزایی نمایند. وی مهم‌ترین علل عدم درآمدزایی را نبود امنیت، تهدیدهای اجتماعی و روانی و عدم

1. Kâlâçlar
2. Mthembu
3. Steiner

خدمات رسانی بهینه می‌داند که به منظور بهبود این وضعیت، لزوم توجه به امنیت اجتماعی گردشگران ضروری است.

انور^۱ و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان اثربخشی شهر ایمن به عنوان پایه ایمنی در صنعت گردشگری: مطالعه موردی در پوتراجایا، بر این باورند که برنامه‌های پیشگیری از جرم رویکرد مهمی در امنیت مقصد است.

پیزام و مینسفیلد^۲ (۱۹۸۲) در مطالعه خود به بررسی تأثیر حوادث امنیتی بر مسافرت گردشگران و انتخاب مقصد گردشگری و در واقع به نوعی امنیت اجتماعی گردشگران پرداخته‌اند. به عقیده آنها حوادث امنیتی مانند: جرم، جنگ و درگیری، تروریسم و آشوب‌های شهری می‌توانند تأثیر عمده‌ای بر عدم جذابیت مقصد گردشگری و عدم سفر گردشگران به آن مقاصد داشته باشند.

هال^۳ (۲۰۰۸) هال در مقاله‌ای با عنوان سفر و گردشگری در جهان سوم، به بررسی وضعیت گردشگری در کشورهای جهان سوم و برخی از مهمترین مشکلات گردشگری این کشورها از جمله نبود امنیت روانی و جانی پرداخته و بر لزوم توجه دولت در جهت از بین بردن این معضله‌ها از طریق ایجاد پلیس گردشگری تأکید نموده است.

پژوهش‌های پیشین در حوزه امنیت، امنیت اجتماعی و گردشگری عمدتاً نگاه سلبی و بازدارنده (نگاه پلیسی) داشته‌اند یا نگاه ایجابی به ندرت در تحقیقاتشان دیده شده است. اما در این پژوهش سعی شده است تا با استناد به مطالعات موجود و با توجه به اهمیت روزافزون امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری، شاخص‌ها از مبانی نظری استخراج، طراحی، عملیاتی و بومی گردند.

1. Anwar
2. Pizam & Mansfield
3. Hall

۳- مفاهیم

۳-۱- گردشگری

سازمان جهانی گردشگری (UNWTO)^۱، گردشگری را پدیده‌ای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی می‌داند که منجر به حرکت افراد به کشورها یا مکان‌هایی خارج از محیط معمول زندگی آن‌ها می‌شود. دلایل مختلفی برای این حرکت وجود دارد که می‌تواند به دلایل شخصی باشد یا برای اهداف تجاری و حرفه‌ای (UNWTO, 2008). در واقع می‌توان گفت گردشگری مجموعه تعامل‌هایی است که در فرایند جذب و میهمان‌داری، بین گردشگران، سازمان‌های مسافرتی، دولت‌های مبدأ، دولت‌های میزبان و مردم محلی برقرار می‌شود (Soleimanpour, 2006: 12).

۳-۲- امنیت اجتماعی

مفهوم امنیت اجتماعی همچون سایر مفاهیم در حوزه علوم اجتماعی حالت گسترده‌ای دارد و روی نقطه خاصی متمرکز نیست (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۱۱). به رغم آنکه امروزه از واژه امنیت اجتماعی زیاد استفاده می‌شود اما تاکنون تعریف جامع و روشنی از آن ارائه نشده است. از دیدگاه سیستمی، امنیت اجتماعی، به عنوان محصول تعامل ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سرانجام طبیعی مطرح می‌شود. از سوی دیگر، امنیت اجتماعی مفهومی است که حوزه تعریف آن با مفاهیمی چون نظم اجتماعی، همبستگی اجتماعی، تعادل اجتماعی، آنچنان در آمیخته که برخی را اعتقاد بر آن است که امنیت اجتماعی همان نظم یا همبستگی اجتماعی است. امنیت اجتماعی برقراری امنیت را در چارچوب گروه‌های اجتماعی و نحوه تعامل میان آنها جستجو می‌کند. برخی امنیت اجتماعی را به توانایی جامعه برای حفظ ویژگی اساسی خود در برابر شرایط متحول و تهدیدات واقعی یا اجتماعی مربوط می‌دانند (مجردی، ۱۳۹۱: ۵۴).

1. United Nations World Tourism Organization

شاخص‌های بومی امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری ... ۶۷

همچنین در دین اسلام امام علی (ع) یکی از ویژگیهای حکومت اسلامی را برقراری امنیت اجتماعی و مبارزه با دشمنان مردم می‌داند و در جایی می‌فرماید از نظر ایشان از جمله عوامل اثرگذار در تقویت امنیت اجتماعی که عموم آنها در نامه ۵۳ نهج‌البلاغه به مالک اشتر آمده عبارت است از: تقوا، رعایت عدالت، رشد ملکات و فضائل اخلاقی، احترام به حقوق دیگران، برخورد مناسب با هنجار شکنی‌ها، رفع فقر و تنگناهای اقتصادی توده‌های مردم و پایبندی به آزادی‌های مشروع. البته از این میان نقش تقوا و تقویت باورهای معنوی جامعه در میان عوامل ایجابی برجسته‌تر است و از میان عوامل سلبی، برخورد مناسب با هنجارشکنی‌ها (دولتی، ۱۳۹۱: ۱۸).

۴- چارچوب نظری

با عنایت به این که تحقیق حاضر بر دو رکن نظری قرار دارد، در ادامه به تبیین و تحلیل مبانی نظری بحث می‌پردازیم.

۴-۱- گردشگری

با تأمل در دیدگاه‌های مختلف ارائه شده در حوزه گردشگری می‌توان چنین اظهار داشت که از چند منظر به این پدیده نگریسته شده است:

الف: چارچوبی برای جامعه‌شناسی گردشگری:

چارچوبی برای طبقه‌بندی اشکال مختلف پدیده گردشگری در یک بستر جامعه‌شناسانه در تمام سطوح توصیف می‌شود. این سطوح از پایین به بالا عبارتند از: بازیگران، تعامل اجتماعی، سیستم اجتماعی و سیستم جهانی مدرن. بر اساس سطوح جدید در یک بستر جامعه‌شناسانه، کارهای اولیه جامعه‌شناسی در گردشگری را می‌توان به ۴ موضوع در جامعه‌شناسی گردشگری طبقه بندی کرد: انواع گردشگران، روابط میزبان-میهمان، اثرات اجتماعی-فرهنگی و گردشگری انبوه بین‌المللی (ایمانی خوشخو و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۵).

گونه شناسی گردشگران به دو نوع مبنایی و رابطه‌ای تقسیم می‌گردد که گونه شناسی مبنایی عمدتاً مبتنی بر ویژگی‌های اجتماعی گردشگران مانند: جنسیت، سن، موقعیت، تمایل به سفر و مانند آن است در حالی که گونه شناسی رابطه‌ای به بستر اجتماعی- فرهنگی فعالیت‌های گردشگری وابسته است. "میهمان و میزبان" در تحقیقات گردشگری معادل "تعامل اجتماعی" در یک فضای جامعه شناسانه است. در این سطح، تعامل میان میزبان و میهمان مورد بررسی قرار می‌گیرد. "اثرات اجتماعی- فرهنگی" گردشگری در تحقیقات گردشگری معادل "سیستم اجتماعی" در یک فضای جامعه شناسانه است. هدف این‌گونه تحقیقات گردشگری، ارزیابی اثرات توسعه گردشگری در سیستم اجتماعی یک مقصد گردشگری یا یک ملت است (ایمانی خوشخو و همکاران، ۱۰۶-۱۰۸) همچنین "گردشگری انبوه بین‌المللی" در تحقیقات معادل "سیستم جهانی مدرن" در یک فضای جامعه‌شناسانه است.

به نظر می‌رسد این تحلیل‌ها مبتنی بر این فرض باشد که گردشگری انبوه بین‌المللی حاصل سیستم مدرن جهانی است و سبب پیچیده‌تر شدن این مسائل شده است (دکات، ۱۹۷۹؛ هریسون، ۲۰۰۳؛ ماتیوس، ۱۹۷۸). با شناسایی اثرهای بالقوه گردشگری انبوه و تاثیرات آن بر اقتصاد، محیط زیست و فرهنگ نقاط توریستی و همچنین رشد غیرقابل کنترل آن که منجر به تخریب منابع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی شده و اثرات مخربی همانند فروکاست میراث و فرهنگ سنتی و محلی، از بین رفتن هویت محلی، افزایش میزان جرائم، ازدحام و شلوغی و دیگر مسائل زیست-محیطی را در مناطق میزبان بر جای نهاده بود، آغاز شد (1: Choi and Sirakaya, 2006). در واقع می‌توان گفت امروزه در پوشش گردشگری انبوه بین‌المللی تعاملات میان بازیگران در مقصد گردشگری منجر به اثرات فرهنگی، اجتماعی و محیط زیستی در یک بستر جامعه شناسانه شده است. و شناخت و آگاهی از چارچوب مطرح شده می‌تواند در تنظیم روابط و تعاملات یک کشور یا ملت در مقاصد گردشگری مدنظر قرار گیرد.

ب: نگاه اجتماعی در توسعه پایدار گردشگری

امروزه رهیافت توسعه پایدار گردشگری شامل ۵ بُعد اصلی اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، نهادی و تکنولوژی است. یکی از ابعاد مهم این رویکرد بُعد اجتماعی آن است. بُعد اجتماعی در توسعه پایدار گردشگری به رابطه انسان با انسانهای دیگر، اعتلای رفاه افراد، بهبود دسترسی به سلامت و بهداشت و خدمات آموزشی، توسعه فرهنگ‌های مختلف و برابری و فقرزدایی عنایت دارد (زاهدی، ۱۳۹۰: ۱۱). این بُعد بر توجه به هویت اجتماعی و سرمایه اجتماعی و توجه به فرهنگ جامعه و امتیازات آن و توجه به تقویت انسجام اجتماعی و عزت نفس که به ساکنان اجازه خواهد داد تا زندگی خود را کنترل کنند، دلالت دارد (Chris, 2012: 341).

پایداری اجتماعی در گردشگری به توانایی یک جامعه اعم از محلی یا منطقه‌ای و ملی برای پذیرش بازدیدکنندگان در دوره‌های زمانی کوتاه یا بلند اشاره دارد، به گونه‌ای که هیچ ناهماهنگی و تضادی در ساخت اجتماعی جامعه به وجود نیاید و یا به حداقل ممکن کاهش یابد (رضوانی، ۱۳۹۰). در واقع توسعه پایدار به عنوان پارادایم مسلط بر گردشگری، در نگاه اجتماعی‌اش به تأمین نیازهای معیشتی، درمانی، توسعه فرهنگی، انسجام اجتماعی و هویتی جامعه محلی و میزبان گردشگر در مقاصد توجه دارد.

ج: کدهای اخلاقی گردشگری

کدهای اخلاق در گردشگری زمینه ساز شکل دهی به کنترل درونی جوامع بوده و بیشترین نقش را در شکل دهی رفتار آنها ایفا می‌نماید. عوامل درونی و بیرونی در شکل دهی به رفتار انسان موثرند. برای آنکه کنترل درونی انسان در جهت صحیحی حرکت کند. کدهای اخلاقی تعریف می‌شوند چرا که افراد جامعه بر اساس برداشت ذهنی خود عمل می‌کنند.

کدهای اخلاق گردشگری پنج هدف عمده را تعقیب می‌کنند:

- ۱- عمل کردن به عنوان تسهیل‌گر ارتباط میان دولت و سایر بخش‌های بدنه گردشگری؛
 - ۲- ایجاد آگاهی در دولت و صنعت گردشگری به منظور مدیریت همه جانبه اثرات زیست محیطی؛
 - ۳- افزایش آگاهی در بین گردشگران در خصوص رفتار مناسب آنان؛
 - ۴- ایجاد آگاهی در میان جوامع میزبان در خصوص نیاز به حفاظت از منابع محیطی؛
 - ۵- تشویق همکاری میان ارگان‌های دولتی گردشگری، جامعه میزبان، صنعت و تشکل‌های غیر دولتی (جهانیان و زندی، ۱۳۹۱).
- از این‌رو با کمک و تکیه بر کدهای اخلاقی گردشگری می‌توان از نقش حمایتی دولت‌ها و نحوه تعامل آنها با جامعه میزبان و محلی و بخش‌های غیردولتی آگاه شد و از آن به عنوان استاندارد پذیرفته شده و تسهیلگری اخلاقی و اجتماعی در مقاصد گردشگری کمک بسیاری گرفت.

۴-۲- نظریه‌های جامعه‌شناسی امنیت اجتماعی

نظریه‌های جامعه‌شناسی امنیت اجتماعی نیز همانند گردشگری موضوع برداشت‌های گوناگونی بوده است از منظر این نوشتار می‌توان آنها را به چند گروه اصلی تقسیم نمود:

اول مطالعات بوزان و ویور است که به تولید مفهوم محوری در حوزه مطالعات امنیتی موسوم به «امنیت اجتماعی شده» منجر شده، که بر «هویت اجتماعی» استوار است و بدین ترتیب راه را برای طرح هویت به مثابه مرجع امنیت هموار ساخته است. در واقع تلقی «اجتماعی شده» از امنیت به عنوان یکی از ارکان اصلی مکتب کپنهاک در می‌آید (افتخاری، ۱۳۹۱: ۶). بوزان امنیت اجتماعی را به قابلیت حفظ الگوهای زبانی، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی مربوط دانسته است در واقع حفظ جنبه‌هایی از

زندگی فرد که هویت گروهی که به آن تعلق دارد را سامان می‌بخشد (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۴؛ به نقل از نویدنیا، ۱۳۸۵: ۱۳۷). ویور نیز آن را توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی‌اش در شرایط تغییر و تهدیدات واقعی و محتمل تعریف می‌کند (نویدنیا، ۱۳۸۲: ۶۲). در این نظریه‌ها صرفاً به نقش جامعه و گروه‌های هویتی آن در برقراری امنیت اجتماعی تاکید شده است و هیچ توجهی به نقش حمایتی یا تعاملی دولت در آن‌ها وجود ندارد.

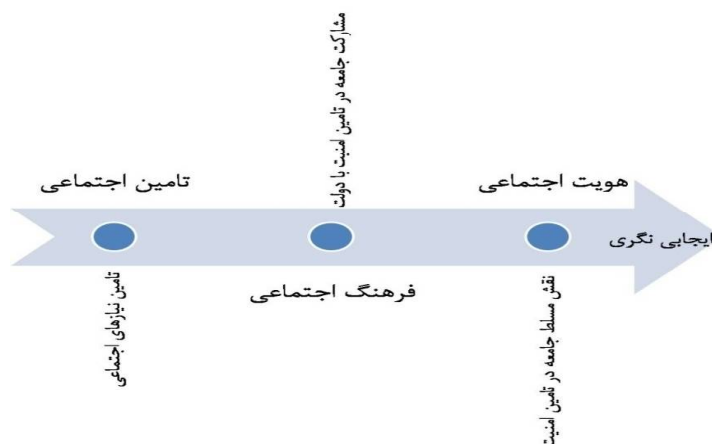
دوم به نظر مولار امنیت اجتماعی مقوله‌ای است که افراد و دولت به همراه یکدیگر در تأمین آن سهیم و شریک هستند و روابط دولت و مردم امری اجتناب ناپذیر است. مولار امنیت اجتماعی را عبارت می‌داند از قابلیت حفظ شرایط قابل پذیرش داخلی برای تکامل الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، انجمن‌ها، مذهب، هویت ملی و رسوم. بدین ترتیب امنیت جوامع آشکارا با امنیت سیاسی پیوند دارد، اما مجزا از آن است (بیات، ۱۳۸۸: ۸۴-۸۳). این نظریه برای جامعه و گروه‌های هویتی آن به تنهایی در برقراری امنیت اجتماعی نقشی قائل نیست اما به نقش همزمان دولت‌ها و جوامع در استقرار امنیت در جامعه تاکید شده است و امنیت را در واقع محصول مشترک میان دولت و جامعه می‌داند.

سوم نگاه مارکس است که امنیت اجتماعی را در امنیت شغلی و کار می‌داند، چرا که جامعه موظف است بقا و حیات اعضای خود را محافظت نماید و یکی از این تعهدات در مقوله امنیت کار و شغل است (صالحی، امیری و افشارنادری، ۱۳۹۲: ۷۳-۷۵)، که در این نگاه امنیت صرفاً امنیت شغلی افراد جامعه است و در این مطالعات صرفاً به نقش حمایتی دولت‌ها و ملت‌ها در ایجاد امنیت تاکید می‌نمایند.

چهارم به گفتمان ایجابی در نظریه امنیت اجتماعی شده افتخاری (۱۳۹۲) برمی‌گردد. این گفتمان در پی نقد جدی مبانی و اصول گفتمان سلبی پا به عرصه وجود می‌گذارد. اگرچه گفتمان امنیت سلبی از حیث سازواری با سیر تاریخ تحولات بشری واقع‌گرایانه ارزیابی می‌شود، اما در مجموع کاستی‌های فراوانی دارد که در نهایت راه را

برای شکل‌گیری گفتمان تازه امنیتی هموار کرد (هاپف، ۱۹۹۸). در این گفتمان برخلاف گفتمان سلبی، امنیت به نبود تهدید تعریف نمی‌شود بلکه بر این اساس امنیت عبارت است از: وضعیتی که در آن بین خواسته‌ها و داشته‌های مردم نسبتی متعادل وجود دارد که تولید رضایت را نتیجه می‌دهد. به عبارت دیگر امنیت بر بنیاد رضایت و نه قدرت، فهم و مدیریت می‌شود (افتخاری، ۱۳۹۲: ۲۰-۲۱)

از این‌رو افتخاری (۱۳۹۲) در گفتمان ایجابی خود دو نظریه تأثیرات اجتماعی و هویت اجتماعی را مطرح می‌نماید که در نظریه تأثیرات اجتماعی، امنیت از انحصار مطلق قدرت حاکمه خارج می‌گردد. در این نظریه امنیت از دو سو به اجتماع پیوند می‌خورد اول عمودی و پایین به بالا است که به جامعه به عنوان ریشه‌های اجتماعی امنیت می‌نگرد و دوم افقی که پیامدهای اجتماعی الگوها و نظریه‌های مختلف امنیتی را در حکم "بازخوردها" شامل می‌شود. افتخاری (۱۳۹۲) عقیده دارد که این نظریه با دو تفسیر فرهنگی و کاربردی ارائه شده است که هر کدام به وجهی از تأثیرات اجتماعی جامعه بر امنیت نظر دارند؛ یکی امنیت اجتماعی شده فرهنگ محور است که در آن استقلال جامعه براساس "تعامل دولت و جامعه" مطرح است و دوم امنیت اجتماعی شده سازمان محور است که به "نقش حمایتی دولت" در امنیت اجتماعی اشاره دارد. همچنین در نظریه هویت اجتماعی که توسط بوزان مطرح گردید براساس این نظریه، هویت اجتماعی مرجع امنیت را شکل می‌دهد و عملاً نقشی برای دولت حاکمه نیز قائل نمی‌باشد. طیف ذیل نظریه‌های امنیت اجتماعی شده در گفتمان ایجابی را نشان می‌دهد (افتخاری، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

شکل ۱- طیف نظریه‌های امنیت اجتماعی شده در گفتمان ایجابی (افتخاری، ۱۳۹۲: ۱۰۲)

درواقع به نوعی پس از بررسی مطالعاتی که نظریه پردازان امنیت اجتماعی انجام داده‌اند می‌توان گفت که از یک طرف تعبیر بوزان و ویور از ماهیت امنیت و تاکید بر مؤلفه‌های اجتماعی آن را می‌توان نقطه آغازین شکل‌گیری رویکردی ارزیابی نمود که در نهایت به طرح نظریه «امنیت اجتماعی شده»^۱ (افتخاری، ۱۳۹۲) انجامید و همچنین از طرفی دیگر تأیید و تقویت رویکرد «امنیت شناسی درون‌نگر» توسط پیروان گفتمان ایجابی، نقطه محوری در شکل‌گیری ایده نوین «امنیت اجتماعی شده» است. با توجه به این‌که گفتمان ایجابی امنیت اجتماعی شده از نظریه‌های امنیت اجتماعی شده سازمان محور (تأمین اجتماعی)، امنیت اجتماعی شده فرهنگ محور (فرهنگ اجتماعی) و نظریه هویت اجتماعی متشکل شده است که همزمان علاوه بر نقش مستقل گروه‌های هویتی در جامعه به تعامل این گروه‌ها با دولت و نقش حمایتی دولت از آنها نیز اشاره

۱- این نظریه توسط دکتر اصغر افتخاری به عنوان نظریه امنیت اجتماعی شده در بهمن ماه ۱۳۹۶ در شورای عالی انقلاب فرهنگی به ثبت رسید و نظریه پرداز آن نیز در دهمین جشنواره بین‌المللی فارابی در بهمن ماه ۱۳۹۷ به عنوان نظریه پرداز برجسته انتخاب گردید.

دارد به عنوان نظریه مختار امنیت اجتماعی انتخاب می‌گردد. در یک جمع بندی کلی می‌توان این‌گونه بیان کرد که در این پژوهش با توجه به نگاه ایجابی به امنیت، ابعاد امنیت اجتماعی شده ایجابی (تأمین اجتماعی، فرهنگ اجتماعی و هویت اجتماعی) افتخاری (۱۳۹۲) شناسایی و به دنبال آن با توجه به مفاهیم و مبانی نظری مطرح شده در حوزه جامعه‌شناسی گردشگری، به توسعه این ابعاد پرداخته می‌شود.

۵- روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی بوده و دارای رویکردی توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از تکنیک اسنادی-کتابخانه‌ای استفاده شده است و برای تحلیل داده‌ها نیز از نظرسنجی خبرگی با استفاده از پرسشنامه خبرگی بهره برده شده است خبرگان ۲۵ نفر از حوزه گردشگری هستند که دارای تحصیلات حداقل کارشناسی ارشد یا دکترای مدیریت و گردشگری و دارای سابقه اجرایی در حوزه گردشگری هستند.

در این پژوهش شاخص‌های مرتبط با ابعاد سه گانه تأمین اجتماعی، فرهنگ اجتماعی و هویت اجتماعی، استخراج و در ابعاد سه گانه جانمایی گردیده است. در این فرآیند پس از اعمال نظرات و تجربیات استادان راهنما و مشاور و تجزیه و تحلیل و بررسی آنها، سرانجام ۸ مؤلفه و ۱۸ شاخص و ۴۰ گویه احصاء شد که ۳ مؤلفه (معیشت، سلامت، محیط) و ۷ شاخص و ۱۷ گویه مرتبط با بُعد تأمین اجتماعی، ۳ مؤلفه (اعتماد، تعادل، همبستگی) و ۶ شاخص و ۱۳ گویه مرتبط با بُعد فرهنگ اجتماعی و ۲ مؤلفه (روابط درون گروهی و روابط بین گروهی) و ۵ شاخص و ۱۰ گویه مرتبط با بُعد هویت اجتماعی تشخیص داده شدند. نهایتاً این ابعاد، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و گویه‌ها در قالب پرسشنامه خبرگی تنظیم و سپس روایی آن به تأیید خبرگان رسید. در واقع فرایند بومی سازی مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری در قالب نه گام اصلی آورده شده است. طراحی، تبیین و بومی کردن مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت اجتماعی بر اساس نظریه‌های ایجابی امنیت اجتماعی (تأمین اجتماعی، فرهنگ اجتماعی

شاخص‌های بومی امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری ... ۷۵

و هویت اجتماعی) نیازمند گام‌های نظام مند و منظم مبتنی بر روش شناسی تحقیق است که این مراحل در پژوهش حاضر به شرح زیر انجام گرفت:

گام اول- تدوین فهرستی از ادبیات تبیین کننده گزاره‌های تحقیق

گام دوم- شناسایی ابعاد ایجابی امنیت اجتماعی

گام سوم- شناسایی اصول هر یک از ابعاد ایجابی امنیت اجتماعی

گام چهارم- شناسایی مفاهیم و نظریه‌های جامعه شناسی گردشگری و امنیت اجتماعی

گام پنجم- شناسایی شاخص‌های مطرح در نظریه‌های جامعه شناسی گردشگری و

امنیت اجتماعی

گام ششم- استخراج و سازماندهی شاخص‌های مرتبط با ابعاد امنیت اجتماعی از منابع

گام هفتم- شناسایی، تفکیک و جانمایی مؤلفه‌های برگرفته شده از شاخص‌ها با

توجه به ابعاد امنیت اجتماعی

گام هشتم- نظرسنجی از خبرگان در مورد شاخص‌ها

گام نهم- غربالگری اولیه و نهایی کردن شاخص‌ها

گام دهم- استخراج نهایی شاخص‌ها.

۶- یافته‌های تحقیق

در این پژوهش ابتدا به منظور شناسایی و استخراج شاخص‌های کلیدی تحقیق و فهرستی از ادبیات گزاره‌های تبیین کننده امنیت اجتماعی از نگاه ایجابی در مقابل نگاه سلبی و گردشگری از نگاه جامعه شناسی تدوین شد. پس از بررسی گزاره‌ها و طبقه بندی و ترکیب کارهای صورت گرفته در این دو حوزه نظری، ابعاد سه گانه ایجابی امنیت اجتماعی شده (تأمین اجتماعی، فرهنگ اجتماعی و هویت اجتماعی) (افتخاری، ۱۳۹۲) شناسایی گردید. سپس با تبیین اصول هر یک از این ابعاد به معرفی و مقایسه هر یک آنها اقدام گردید. همچنین در ادامه با توجه به مفاهیم مطرح شده در گردشگری

از نگاه جامعه‌شناسی، امنیت و امنیت اجتماعی و همچنین به دنبال آن ارائه نظریه‌های مختلف در این دو حوزه نظری تحقیق به استخراج، سازماندهی و تفکیک شاخص‌های مرتبط با این ابعاد مبادرت ورزیده شد تا نهایتاً هر یک از این شاخص‌ها در ابعاد مورد نظر جانمایی گردند. سپس در ادامه با اعمال نظرات و تجربیات مطرح شده توسط اساتید راهنما و مشاور، ۸ مؤلفه، ۱۸ شاخص و ۴۰ گویه جهت تهیه پرسشنامه روایی آن با استفاده از پرسشنامه خبرگی به تأیید خبرگان رسید.

جدول ۱- استخراج مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از منابع مرتبط (محقق یافته)

بُعد	مؤلفه	شاخص	مرجع
تأمین اجتماعی	معیشت	شغل	Bartlett (2006), Lott (2004), Lindstrom (2008), Moller (2000), Giddens (2009), Kivisto (1997), Wæver (1996), Butler (1980). خلیلی (۱۳۸۱)، صفائی پور و همکاران (۱۳۸۹)، خوشفر و همکاران (۱۳۹۲)، نبوی و همکاران (۱۳۸۹)، نهج البلاغه، ویلیامز (۱۳۸۸)، شالچیان (۱۳۸۸).
		یارانه	
		بازنشستگی	
	سلامت	درمان	Moller (2000), Bartlett (2006). خوشفر و همکاران (۱۳۹۲)، آقاسی و همکاران (۱۳۸۸)، بیگی و میرزاخانی (۱۳۸۸).
		مشاوره	
	محیط	محیط زیست	محیط
زیست			
میراث فرهنگی			

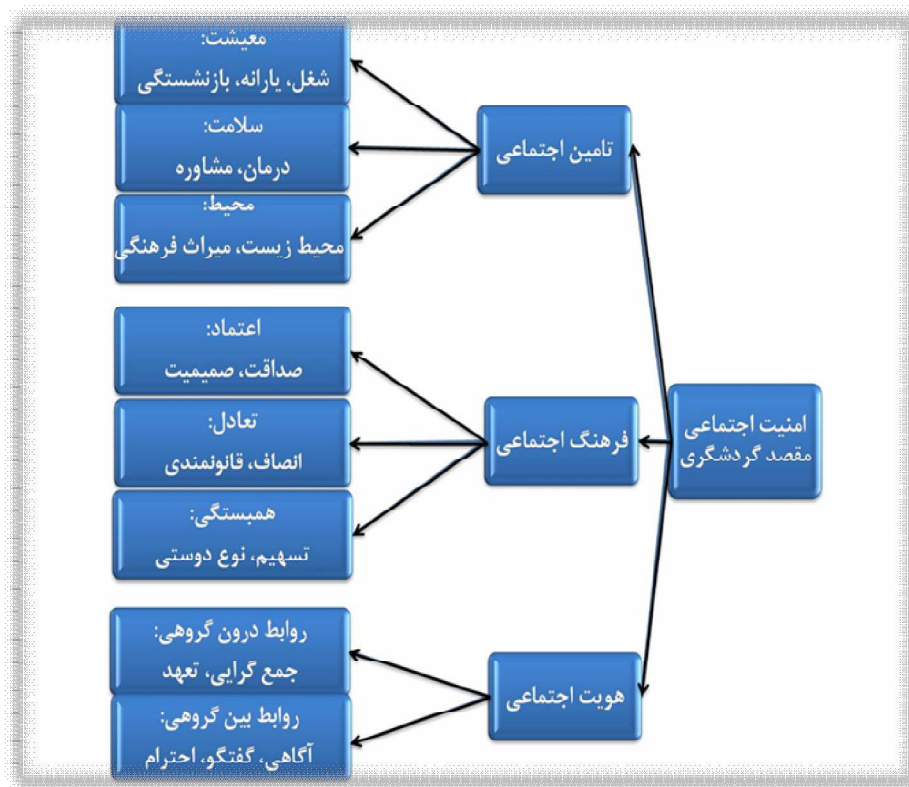
بُعد	مؤلفه	شاخص	مرجع
	اعتماد	صداقت	Giddens (2009).
		صمیمیت	خلیلی (۱۳۸۱)، بخارایی و همکاران (۱۳۹۳)، هزارجریبی (۱۳۹۰)، نویدنیا (۱۳۸۸)، محبوبی منس (۱۳۸۱)، باقریان جلودار و همکاران (۱۳۹۷)، اوجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴)، امیرکافی (۱۳۸۰)، یوسفی و شریفی تهرانی (۱۳۹۵).
فرهنگ اجتماعی	تعادل	انصاف	Mitar (1996), Ritzer (2010).
		قانونمندی	مجردی (۱۳۹۱)، علی خواه و نجیبی ربیعی (۱۳۸۴)، رسولی و صالحی (۱۳۹۰)، اوجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴)، نهج البلاغه، ویلیامز (۱۳۸۸).
	همبستگی	تسهیم	Ritzer (2010), Kâlâçlar (2018), Lindstrom (2008).
		نوع دوستی	مجردی (۱۳۹۱)، علی خواه و نجیبی ربیعی (۱۳۸۴)، نبوی و همکاران (۱۳۸۹)، امیرکافی (۱۳۸۰)، شالچیان (۱۳۸۸).
	روابط درون گروهی	جمع گرایی	Buzan (1983), Wæver (1996), Ritzer (2010), Doxey (1975), De Kadt (1979), Choi and Sirakaya (2006).
		تعهد	قاسمی خطیر (۱۳۸۸)، عظیمی هاشمی (۱۳۹۱)، علی خواه و نجیبی ربیعی (۱۳۸۴)، مشکینی و همکاران (۱۳۹۵).
هویت اجتماعی	روابط بین گروهی	آگاهی	Theil (2007), Lindstrom (2008), Moller (2000), Lemert (1993), Pourahmad et al (2011), Kâlâçlar (2018), Mthembu (2009).
		احترام	علی خواه و نجیبی ربیعی (۱۳۸۴)، ضرابی و زنگنه (۱۳۸۹)، متقی و همکاران (۱۳۹۵)، بخارایی و همکاران (۱۳۹۳)، عبدلی و همکاران (۱۳۹۳)، قاسمی خطیر (۱۳۸۸)، آقاسی و همکاران (۱۳۸۸)، عظیمی هاشمی (۱۳۹۱)، نهج البلاغه.

از این رو با توجه به بهره‌گیری از سه نظریه امنیت اجتماعی ایجابی (افتخاری، ۱۳۹۲) و مبنا قرار دادن آن در فرآیند شناسایی و استخراج مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از منابع علمی موجود جهت طراحی و تدوین گویه‌ها، می‌توان گفت که ابزار سنجش از روایی محتوایی (منطقی) و روایی صوری برخوردار است. همچنین برای آزمون روایی، نسبت روایی محتوایی (CVR) بر اساس نظرات ۲۵ نفر از خبرگان حوزه گردشگری که دارای تحصیلات حداقل کارشناسی ارشد یا دکترای مدیریت و گردشگری و دارای سابقه اجرایی در حوزه گردشگری بودند محاسبه شد که مقدار آن ۹۰ درصد به دست آمد. همچنین شاخص روایی محتوا (CVI) برای هریک از گویه‌ها نیز محاسبه گردید که همانطور که در جدول ۲ آمده است با توجه به این که مقادیر تأیید خبرگی هر یک از این گویه‌ها بالای ۶۰ درصد است (۶۴ الی ۱۰۰ درصد) پس روایی آن مورد تأیید است.

جدول ۲- تأیید خبرگی گویه‌های پرسشنامه (محقق یافته)

گو یه	درصد تأیید خبرگی	گو یه	درصد تأیید خبرگی	گو یه	درصد تأیید خبرگی	گو یه	درصد تأیید خبرگی
۱	۹۲	۱۱	۹۶	۲۱	۶۸	۳۱	۸۸
۲	۹۲	۱۲	۹۲	۲۲	۸۴	۳۲	۸۰
۳	۷۶	۱۳	۸۸	۲۳	۹۲	۳	۹۶
۴	۶۴	۱۴	۹۲	۲۴	۹۶	۳۴	۸۴
۵	۸۰	۱۵	۹۶	۲۵	۱۰۰	۳۵	۹۶
۶	۸۴	۱۶	۹۶	۲۶	۹۲	۳۶	۹۲
۷	۸۴	۱۷	۱۰۰	۲۷	۹۶	۳۷	۹۶
۸	۹۲	۱۸	۹۲	۲۸	۸۸	۳۸	۸۴
۹	۱۰۰	۱۹	۹۶	۲۹	۹۶	۳۹	۱۰۰
۱۰	۹۲	۲۰	۸۸	۳۰	۸۰	۴۰	۱۰۰

بنابراین بر اساس مبانی نظری، رویکردهای موجود و ادبیات نظری، مدل مفهومی در قالب شکل ذیل ترسیم می‌شود:

شکل ۲- مدل نظری پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه به عقیده بسیاری از کارشناسان و محققان، گردشگری و مسافرت به عنوان یک پدیده مهم اجتماعی است که منجر به ارتباط میان افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی در مقاصد گردشگری می‌گردد، به طوری که گردشگران عمدتاً مقاصد را

انتخاب می‌نمایند که در آن آرامش و آسودگی داشته باشند. بنابراین تأمین امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری نیازی اولیه و اساسی در راستای توسعه پایدار گردشگری در آن مقصد است.

توجه این پژوهش به نقش بسیار حیاتی عوامل ایجابی در شکل‌گیری امنیت اجتماعی طبق نظریه‌ها و تئوری‌های مطرح شده و همچنین تأکید بند ۷ سیاست‌های کلان بخش میراث فرهنگی و گردشگری در سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران بر رعایت حقوق و تأمین امنیت گردشگران، شناسایی شاخص‌های مرتبط با امنیت اجتماعی، مدیران مقاصد را قادر خواهد ساخت تا به برنامه‌ریزی و مدیریت مقصد خود برای جذب گردشگران بپردازند، به طوری که ضمن در نظر گرفتن سیاست‌های کلان میراث فرهنگی و گردشگری در مقصد، می‌توان نتایج آن را در سطوح مختلف ملی نیز تعمیم داد، چرا که با نبود الگویی استاندارد، مدیران در مقاصد گردشگری قادر نخواهند بود نسبت به کاستی‌ها و ناتوانی‌های خود در زمینه امنیت اجتماعی آگاه شوند. بنابراین با توجه به چنین اهمیتی فقدان امنیت اجتماعی در یک مقصد گردشگری، باعث افول این صنعت در زمینه جذب گردشگر در آن مقصد می‌گردد.

در پژوهش‌های پیشین گردشگری کمتر به حوزه‌های اجتماعی و جامعه‌شناسی پرداخته شده است. همچنین همانطور که در بخش پیشینه تحقیق نیز اشاره گردید در این تحقیقات بیشتر به عوامل سلبی و بازدارنده در امنیت اجتماعی توجه شده است و کمتر نگاه ایجابی در آنها دیده می‌شود. همچنین بومی‌گزینی نظریه‌های ایجابی مطرح در این تحقیق از دیگر نوآوری‌های این پژوهش است. در این پژوهش با توجه به اهمیت عوامل ایجابی در امنیت اجتماعی مقاصد گردشگری، تلاش شده تا با استناد به مطالعات موجود و با توجه به اهمیت روزافزون امنیت اجتماعی در مقاصد مختلف گردشگری، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های این پژوهش بر اساس رویکرد ایجابی امنیت

اجتماعی، از مبانی نظری و تحقیقات گذشته و مبتنی بر نظر خبرگان استخراج، طراحی، عملیاتی و بومی گردد.

در این تحقیق سه سازه اصلی تأمین اجتماعی، فرهنگ اجتماعی و هویت اجتماعی شناسایی (افتخاری، ۱۳۹۲) و ۸ مؤلفه و ۱۸ شاخص و ۴۰ گویه مرتبط با آن پس از اعمال نظر استادان راهنما و مشاور، نهایی و استخراج گردیده است. به طوری که ۳ مؤلفه (معیشت، سلامت و محیط) و ۷ شاخص (شغل، یارانه، بازنشستگی، درمان، مشاوره، محیط زیست و میراث فرهنگی) مرتبط با سازه تأمین اجتماعی، ۳ مؤلفه (اعتماد، تعادل و همبستگی) و ۶ شاخص (صداقت، صمیمیت، انصاف، قانونمندی، تسهیم، نوع دوستی) مرتبط با سازه فرهنگ اجتماعی و ۲ مؤلفه (روابط درون گروهی و روابط بین گروهی) و ۵ شاخص (جمع گرایی، تعهد، آگاهی، گفتگو و احترام) مرتبط با سازه هویت اجتماعی تشخیص داده شدند. نتایج مستخرج از این پژوهش از نظر شاخص محیط با نتایج تحقیق مشکینی و همکاران (۱۳۹۵)، سلیمی سبحان (۱۳۹۳) و ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، از نظر شاخص‌های حمایتی دولت و نقش نهادهای مسئول (تأمین اجتماعی) با نتایج تحقیق رمضان زاده لسبویی و همکاران (۱۳۹۴)، از نظر شاخص معیشت با نتایج تحقیق عبدلی و همکاران (۱۳۹۳)، از نظر شاخص‌های فرهنگ اجتماعی اعتماد و همبستگی با نتیجه تحقیق هزارجریبی (۱۳۹۰) و کلیکلر و همکاران (۲۰۱۸)، از نظر شاخص هویت اجتماعی با تحقیق مسومبو (۲۰۰۹) و همچنین رویکرد پیشگیرانه نگاه ایجابی به امنیت اجتماعی این پژوهش با تحقیق انور و همکاران (۲۰۱۲) مطابقت دارد.

از این رو با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان دریافت که توجه به مسائل معیشتی، سلامت افراد در مقصد و عناصر محیط زیستی و فرهنگی در مقاصد گردشگری و همچنین تعامل دولت با جامعه محلی در مقصد از طریق اعتماد، برابری و همبستگی متقابل میان آنها و نهایتاً روابط خود گروه‌های فرهنگی و اجتماعی مختلف جامعه میزبان گردشگر، هم در درون خودشان و هم، بین گروه‌های مختلف در مقصد از

عوامل مهم و زمینه ساز در ایجاد و توسعه امنیت اجتماعی مقاصد گردشگری‌اند. بنابراین با توجه به اهمیت نگاه اجتماعی به امنیت مقاصد گردشگری جمهوری اسلامی ایران و از آنجایی که ابعاد سه گانه ایجابی امنیت اجتماعی به طور همزمان علاوه بر نقش حمایتی دولت (تأمین اجتماعی) از جامعه میزبان گردشگر، به نقش تعاملی جامعه محلی با دولت (فرهنگ اجتماعی) و نقش مستقل آن (هویت اجتماعی) نیز توجه دارد، شاخص‌های استخراجی می‌توانند ابزاری برای سنجش ظرفیت‌ها و تدوین پیش ران‌ها برای آینده امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری ایران باشند.

منابع

- افتخاری، اصغر. (۱۳۹۱). اصول امنیت اجتماعی شده در اسلام، مطالعه موردی سوره‌های مبارکه اعراف، یونس و صافات، *دوفصلنامه علمی-پژوهشی دانش سیاسی*، سال هشتم، شماره اول.
- افتخاری، اصغر. (۱۳۹۲). *امنیت اجتماعی شده، رویکرد اسلامی*. انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- آقاسی، عبدا...؛ ابراهیم زاده، عیسی؛ هادیانی، زهره. (۱۳۸۸). نقش امنیت در توسعه گردشگری پایدار مطالعه موردی شهرستان چابهار. *اولین همایش ملی امنیت و توسعه پایدار گردشگری*، اصفهان، انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان اصفهان
- امیرکافی، مهدی. (۱۳۸۰). اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، *نمایه پژوهشی*، شماره ۱۸، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ایمانی خوشخو، محمدحسین؛ پورجم علویجه، افسانه؛ نادعلی پور، زهرا. (۱۳۹۴). *مطالعات گردشگری*. سازمان انتشارات جهاددانشگاهی.
- باقریان جلودار، مصطفی؛ شبیری، سیدمحمد؛ فاضل نوپور هولاری. (۱۳۹۷). تحلیل جامعه شناختی عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی گردشگران (مطالعه موردی: گردشگران بابلسر)، *مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، سال هفتم شماره ۲۵.
- بخارایی، احمد؛ شریتیان، محمدحسن؛ احمدی، اعظم. (۱۳۹۳). امنیت اجتماعی، ضرورتی در ترویج صنعت گردشگری (مطالعه موردی: کلان شهر مشهد)، *مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، سال سوم، شماره ۱۱.
- بوزان، باری. (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها و هراس*، چاپ اول، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیات، بهرام. (۱۳۸۸). *جامعه شناسی احساس امنیت*. تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ اول.
- بیگی، مرجان؛ میرزاخانی، هاجر. (۱۳۸۸). نقش امنیت اجتماعی و فرهنگی در توسعه گردشگری، *اولین همایش ملی امنیت و توسعه پایدار گردشگری*، اصفهان: انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان اصفهان.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۳). *مبانی جامعه شناسی*، مترجم: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

- حاجی اسماعیلی، لیلا؛ کیانپور، مسعود. (۱۳۹۳). امنیت گردشگری و مشکلات آن از دیدگاه مدیران و دفاتر خدمات جهانگردی در استان اصفهان. *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، سال سوم، شماره ۲.
- حاجی مرادی، الهام. (۱۳۸۸). بررسی اکوتوریسم پایدار و نقش امنیت در توسعه آن. *اولین همایش ملی امنیت و توسعه پایدار گردشگری*، دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان اصفهان، اصفهان.
- حاجی نژاد، علی؛ تقی‌زاده، زهرا؛ رحیمی، دانا. (۱۳۹۱). بررسی ضرورت ایجاد پلیس گردشگری در شهرهای توریستی با تاکید بر شهرهای مرزی کشور، *همایش شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها*، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- خلیلی، رضا. (۱۳۸۱). مهاجرت نخبگان، پدیده‌ای اجتماعی یا موضوع امنیت ملی، تهران، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، پژوهشکده مطالعات راهبردی، سال پنجم، شماره دوم.
- خوشفر، غلامرضا؛ اسفندیان، آرزو؛ رحمانی، مریم. (۱۳۹۲). بررسی احساس امنیت فردی و اجتماعی از دیدگاه گردشگران و عوامل مؤثر بر آن، مطالعه موردی: گردشگران منطقه گردشگری ناهارخوران و النگردۀ شهر گرگان، *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال دوم، شماره ۶.
- دولتی، کریم. (۱۳۹۱). امنیت اجتماعی از نظر امیرالمؤمنین امام علی (ع)، *نشریه فروغ وحدت*، سال هشتم، شماره ۲۹.
- ربانی، رسول؛ شاهپوندی، احمد؛ دهقان‌نیا، محمد منصور؛ ناظر حضرت، جعفر. (۱۳۹۰). نقش پلیس در تأمین امنیت و جذب گردشگری. *مجله مطالعات امنیت اجتماعی*.
- رمضان‌زاده لسبوئی، مهدی؛ اکبریان رونیزی، سعیدرضا؛ رضانی‌فر، حدیثه؛ حیدری، زهرا. (۱۳۹۴). توسعه گردشگری در شهرهای ساحلی و امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهر تنکابن). *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، شماره ۳.
- زاهدی، محمدجواد؛ اجاقلو، سجاد. (۱۳۸۴). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۴.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۷۵). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، تهران: انتشارات سروش.
- سلیمی سبحان، محمدرضا. (۱۳۹۳). امنیت و توسعه پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهر تهران)، *پژوهشنامه جغرافیایی انتظامی*، دوره ۲، شماره ۸.

شاخص‌های بومی امنیت اجتماعی در مقاصد گردشگری ... ۸۵

- شالچیان، طاهره. (۱۳۸۸). *آداب و فرهنگ سفر*، تهران: دانشگاه پیام نور، چاپ اول.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله. (۱۳۹۶). *آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات اجتماعی)*، تهران: انتشارات سمت.
- صیدایی، سیداسکندر؛ هدایتی مقدم، زهرا. (۱۳۸۹). نقش امنیت در توسعه گردشگری، نشریه *علوم اجتماعی*.
- ضربایی، اصغر؛ زنگنه، مهدی. (۱۳۸۹). جایگاه امنیت اجتماعی در توسعه پایدار گردشگری با تأکید در ایران. *مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای صنعت توریسم*.
- عبدلی، اصغر؛ محمدی، جمال؛ ابراهیمی، رضا. (۱۳۹۳). تحلیلی بر میزان احساس امنیت اجتماعی گردشگران شهری (مطالعه موردی: گردشگران داخلی شهر اصفهان). *نشریه جغرافیا و برنامه ریزی*، شماره ۵۰.
- قاسمی خطیر، نبی اله. (۱۳۸۸). بررسی و مطالعه پیامدهای گردشگری بر امنیت اجتماعی منطقه خلیج فارس با رویکرد جامعه شناختی. *همایش بین المللی خلیج فارس*.
- گلی، علی. (۱۳۹۰). زنان و امنیت در فضاهای عمومی شهر (مطالعه موردی پارک آزادی شیراز)، *جامعه شناسی تاریخی*، دوره ۳، شماره ۲.
- متقی، سمیرا؛ صادقیف محمد؛ دلالت، مراد. (۱۳۹۵). نقش امنیت در توسعه گردشگری خارجی (نمونه موردی: گردشگران خارجی شهر یزد). *نشریه گردشگری شهری*، دوره ۱، شماره ۳.
- مجردی، سعید. (۱۳۹۱). *اینترنت و امنیت اجتماعی*، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- محسنی، رضاعلی. (۱۳۸۹). تحلیل جامعه شناختی امنیت اجتماعی و نقش آن در کاهش جرم و آسیب‌های اجتماعی، پژوهش نامه نظم و امنیت انتظامی، سال دوم، شماره ۴ (پیاپی ۸).
- زاهدی، شمس‌السادات. (۱۳۹۰). *جهانی شدن و توسعه پایدار*. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۲(۳).
- مشکینی، ابوالفضل؛ حسینی، معصومه؛ ربانی، طاهار؛ عباس‌زاده، صغری. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی گردشگران شهری (مطالعه موردی: شهر طرنبه)، *نشریه گردشگری شهری*، دوره ۱، شماره ۳.
- مصلحی، محسن. (۱۳۸۴). *شناسایی موانع صنعت توریسم*، راهبردهای علمی و عملی در اصفهان.

۸۶ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۳۷، زمستان ۱۳۹۷

- مک سوینی، بیل. (۱۳۹۰). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی امنیت*. ترجمه: محمد علی قاسمی و محمد رضا آهنی، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ اول.
- صالحی امیری، سیدرضا؛ افشار نادری، افسر. (۱۳۹۲). *امنیت اجتماعی*، انتشارات مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- جهانیان، منوچهر؛ زندی، ابتهال. (۱۳۹۱). *اکوتوریسم*، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۰). *توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۲). درآمدی بر امنیت اجتماعی، *مطالعات راهبردی*، سال ششم، شماره اول.
- نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۵). تحلیل رابطه امنیت اجتماعی و هویت ایرانی، *جامعه‌شناسی*، سال دوم، شماره ۳.
- هزارجریبی، جعفر. (۱۳۹۰). احساس امنیت اجتماعی از منظر توسعه گردشگری. *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، شماره ۲۲.
- ویلیامز، استفان. (۱۳۸۸). *جغرافیای گردشگری*، ترجمه: دکتر محمود ضیایی، تهران: دانشگاه پیام نور، چاپ دوم.
- یوسفی، جواد؛ شریفی تهرانی، محمد. (۱۳۹۵). تحلیلی بر اثرات اجتماعی و فرهنگی توسعه گردشگری (مطالعه شهرستان بیرجند). *فصلنامه راهبرد توسعه*، شماره ۴۸.

- Addison, Tony. (2005). *Development. In Peter Burnell and Vicky Randall* (Eds.), *Politics in the Developing World*, pp. 205-230. Oxford: Oxford University Press.
- Ahmadshah, Sh. and Ahmadwani, M. (2014). Impact of Conflict on Tourist Flow and Spatial Distribution of Tourists in Kashmir Valley, *World Applied Sciences Journal*, Vol. 31, No. 6, PP. 1160-1167.
- Anwar, E., Nazrin, A., Noorbaizura, S.B. and Noor, A. (2012). The effectiveness of safe city programs me as Safety basic in tourism industry: case study in Putrajaya. *Procedia- Social and Behavioral Sciences* (42): 477-485.
- Bartlett, A. (2006). *Reflections on Sustainability, Population Growth, and the Environment*. In Keiner, M. (ed.): *The Future of Sustainability*, Springer, Dordrecht.

- Brendan, C. (2016). Tourism Culture: Nexus, Characteristics, Context and Sustainability, *Tourism Management*, Vol. 53, PP. 229-243.
- Choi, H.S. Chris and Sirakaya, Ercan. (2006). Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: development of sustainable Tourism scale. *Journal of Travel Research*, 43: 380-394.
- Chris Ryan. (2012). "Assisting the poor in China through tourism development: A view of research", *Tourism Management*, Volume 33, Issue 2, April, pp. 239-248.
- De Kadt, E. (Ed.). (1979). *Tourism: Passport to development?* New York: Oxford University Press.
- Doxey, G. V. (1975). "A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants: Methodology and Research Inferences". *In Travel and Tourism Research Associations Sixth Annual Conference Proceedings* (pp. 195-198). San Diego: September.
- Hall, Michael. (2008). *Travel and Tourism in The Third World*, New York, Routledge. United Nations World Tourism Organization. Understanding tourism: Basic glossary. Retrieved from <http://media.unwto.org/en/content/understanding-tourism-basic-glossary>.
- Harrison. j (2003). *Being a Tourist: Finding Meaning in Pleasure Travel*, UBC Press, 2003 - Social Science - 262 pages.
- Hopf, Ted. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory, *International Security*, 23(1): 171-200.
- Kâlâçlar, Arzu, Uâaklâb, Ahmet and Tayfun, Ahmet. (2018). Terrorism prevention in tourism destinations: Security forces vs. civil authority perspectives, *Journal of Destination Marketing & Management*, Volume 8, June 2018, Pages 232-246.
- Lindstrom, M. (2008). Social capital, anticipated ethnic discrimination and self-reported psychological health, A population- based study, *Social Science & Medicine*, 66 (1): 1-13.
- Lott, Anthony D. (2004). *Creating insecurity: Realism, Constructivism, and Us Security Policy*, USA: Ashgate Publishing Company.
- Matthews, Harry G. (1978). *International Tourism: A Political and Social Analysis: Schenkman Publishing Company*, Business & Economics - 99 pages.

- Moller, B. (2000). *National, Societal and Human Security Discussion* – case study of the Israel Palestine conflict, Clemente, F & Kleiman, M. B. (1997). *Fear of crime in the United States: A multivariate analysis*, Pennsylvania state university.
- Pizam Abraham and Yoel Mansfeld. (1982). *Toward a Theory of Tourism Security*, London.
- Pourahmad, A., Eyvazlou, M., Mahbob, H. (2011). Examine the relationship between religiosity and sense of security in rural and urban areas (study city Kuhdasht), Journal of Strategic Studies security and social order, the first year, the first issue, S37-1.
- Soleimanpour, H. (2006). *Nature Based Tourism: A Draft International Covenant*, Center for Sustainable Development (CENESTA) publication, Tehran, IRAN.
- Steiner, Christian. (2006). *Social Distance Security threats and Tourism Volatility*, University Mainz Germany.
- Thiel, Markus. (2007). *Identity, Societal Security and Regional Integration in Europe*, Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 7 No. 6.
- United Nations World Tourism Organization. (2008). *Understanding tourism: Basic glossary*. Retrieved from <http://media.unwto.org/en/content/understanding-tourism-basic-glossary>.
- Waever, Ole. (1993). *Identity*, Migration and the New Security Agenda in Europe.